

Кръстьо Пейкич (1666-1730) и традицията на религиозно-полемичната литература

ИВА МАНОВА (Падуа)

Лекция по покана на Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“, Българското дружество за изучаване на XVIII век и Изследователски семинар „XVIII век“

(проведена 14 юни 2016 г. в Новата конферентна зала, Ректорат на СУ)

Abstract: The following text is a synopsis of an academic lecture held on 14 June 2016 at the University of Sofia. The aim of the lecture was to outline the historical context, the content, the sources, and the intended readership of the polemical works of Krastyo Peykich (Christophorus Peichich, 1666-1730), a Catholic missionary of Bulgarian origin. In addition, it aimed to diffuse some recently established biographical facts, especially in connection with Peykich's service as a prior of the House of the catechumens in Venice.

Key words: polemical theology, Bulgarian Catholicism, confutation of the Qur'an, Catholic Reformation, East-West schism, early modern Catholicism

Статията, която представям на вниманието на читателите на сп. „Философия“²¹¹, беше публикувана в бр. 81 на сп. „Християнство и култура“ под заглавие „Религия и политика в съчиненията на Кръстьо Пейкич, българин от Чипровци“. Изказвам благодарност на редакцията на „Християнство и култура“ за това, че даде съгласието си тя да излезе и тук. В съдържателно отношение статията до голяма степен покрива темите, които засегнах в лекцията си „Кръстьо Пейкич (1666-1730) и традицията на религиозно-полемичната литература“, която се проведе на 14 юни 2016 г. в Новата конферентна зала на ректората на СУ, и по тази причина ми се стори подходящо да я предложа за настоящата рубрика.

²¹¹ Екипът на списание *Philosophia* благодари на списание „Християнство и култура“, с чието изрично съгласие препубликуваме тук настоящата статия, с указанията от автора изменения. /Бел. ред./

Позволих си все пак да направя някои промени в текста, най-вече съкращения, и то предимно във втората му част, посветена на съчиненията на Пейкич.

Използвам случая да благодаря за поканата на „Българското дружество за изучаване на XVIII век“ в лицето на председателя му проф. д.и.н. Мая Заимова и заместник-председателя гл. ас. д-р Надежда Александрова, на доц. д-р Ангелина Вачева, ръководител на семинара „XVIII век“, както и на гл. ас. д-р Анна Алексиева, секретар на Дружеството, за съдействието по организацията. Благодаря също на редакцията на сп. „Философия“ и в частност на д-р Евелина Митева за гостоприемното отразяване на лекцията на „страниците“ му.

Преди да приключя с уводните думи, бих искала да направя две технически бележки върху предлагания текст. Един момент, на който отделих сравнително голямо внимание по време на лекцията, а не е намерил място в статията, е свързан с насоките, по които биха могли да поемат евентуални бъдещи изследвания върху живота и творчеството на Кръстьо Пейкич. Надеждата и пожеланието ми към българската наука е един ден да имаме критическо издание на *Зарцало истине*, да сме проучили по-подробно *Concordia* – последното съчинение на Пейкич, както и да сме разрешили енигмите около ранната младост и последните дни от живота на автора. Друга тема, която засегнах по време на лекцията, но на която тук не съм се спряла специално, е историята на изследванията върху живота и творчеството на Кръстьо Пейкич; тя е разгледана в една статия, която читателите могат да намерят в бр. 4 на сп. „Философия“.

Битката от 12 септември 1683 г., която поставя край на двумесечната османска обсада на Виена и донася на послския крал Ян Собиески и неговите войници славата на спасители на Европа, е решаващо важно историческо събитие с дългосрочни и широкообхватни последици. Войната, започнала през лятото на 1683 г. с обсадата на столицата на Хабсбургите и завършила през 1699 г. с подписването на Карловацкия мирен договор, води до забележителни промени в политическите граници и баланса на силите в централна и югоизточна Европа; но тя също така увлича в своята стихия и белязва съдбите и на отделните хора. Тъкмо тази война извежда героя на нашия разказ, Кръстьо Пейкич (1666-1730), от сянката на анонимността, в която иначе той най-вероятно би останал, и го поставя в светлините на историческата сцена. Тази война прави така, че той да

излезе от масата на онези, които идват и си отиват от света без да оставят следа. Неслучайно името на Кръстьо Пейкич се появява в историческите документи за пръв път едва през 1689 г., когато след разгрома на Чипровското въстание от есента на 1688 г. той, заедно с хиляди свои сънародници, е изгнаник от родната си земя. По това време Пейкич е двадесет и три годишен и практически нищо не е известно за живота му преди тази дата.

Със съжаление трябва да признаем, че „изгнаничеството“ на този автор в известен смисъл продължава и днес: той все още стои извън интереса и обсега на българската културна историография. С настоящата статия се надяваме да допринесем за по-доброто познаване на живота и делото на тази необичайна за нашия културен наратив фигура. Най-напред ще се опитаме да проследим неговия жизнен път, а след това – да представим неговите съчинения и историческия им контекст.

I. Жизнеописание

И тъй, най-ранното документирано сведение, с което разполагаме относно Кръстьо Пейкич, е от есента на 1689 г., когато той се намира в Дома на катехумените във Венеция²¹². Винченцо Матевич, бивш учител в Чипровското училище, а от месец май на същата година – приор на Дома на катехумените, пише на Конгрегацията за разпространение на вярата с молба подопечният му младеж да бъде приет за обучение в Урбановия колеж в Рим. Матевич разказва, че Пейкич е пристигнал във Венеция няколко месеца по-рано и хвали езиковите познания на младежа, който владее „илирийски“ (славянски) език, турски и албански. Молбата на приора на Катехумените бива уважена и на 25 декември 1689 г. Кръстьо Пейкич постъпва в Урбановия колеж. Остава там в продължение на 9 години, като минава почти целия курс на обучение.

Отворил врати през 1627 г. и носещ името на своя основател папа Урбан VIII, колежът на Конгрегацията за разпространение на вярата в Рим е място за подготовка на младежи от целия познат тогава свят. Целта на учебното заведение е да подготвя католически мисионери, които след това да се завръщат да служат

²¹² В Благочестивия дом на катехумените (*Pia Casa dei Catechumeni*) във Венеция, основан през 1557 г., желаещите да получат свето кръщение (най-често евреи от венецианското гето и мюсюлмани, произхождащи от пределите на Османската империя) били настанявани да живеят обикновено за по няколко месеца, били подготвяни за тайнството и в крайна сметка били кръщавани. Мисията на Дома включвала и извършването на определени постъпки като договарянето на бракове или осигуряването на подходяща работа, така че неговите новопокръстени чедата да се интегрират пълноценно в обществото.

на Църквата по родните си места. От своя страна, Конгрегацията за разпространение на вярата (*Sacra Congregatio de Propaganda Fide* или накратко *Propaganda Fide*), съществуваща и до днес под името Конгрегация за евангелизация на народите (*Congregatio pro Gentium Evangelizatione*), е създадена няколко години преди свързания с нея колеж, през 1622 г., като орган, който централизирано и систематично да провежда мисионерската политика на папството. Бидейки възпитаник на Урбановия колеж и апостолически мисионер, Кръстьо Пейкич остава до края на дните си свързан с *Propaganda Fide*, на която дължи редовни отчети за дейността си и с чиито заповеди трябва да се съобразява.

Както споменахме, Пейкич напуска Урбановия колеж след края на учебната 1697-1698 г., само една година преди да получи титлата „доктор по теология“. Заминава да работи като мисионер сред българите-католици, бежанци от Чипровското въстание в Трансилвания (която след Карловацкия мир от 1699 г. е владение на Хабсбургите). Писмата му разкриват, че пътят му натам минава през Венеция и Виена. Едва през лятото на 1699 г. Пейкич отпътува от Виена към Сибиу, столицата на Трансилванското княжество, като част от ескорта на принцеса Рабутен, съпругата на военачалника на Трансилвания генерел Жан-Луи де Бюси-Рабутен. Известно време Пейкич остава в техния двор, изпълнявайки длъжността на възпитател на децата им. В началото на 1700 г. той е все още в Сибиу и вече се определя като „мисионер сред българските католици, разпръснати из Унгария, Влахия и Трансилвания“²¹³. През есента на същата година част от бежанската колония в Сибиу се преселва в Алвинц, където Пейкич следва своите енориаши.

И през следващите години и десетилетия историята на живота на Пейкич е история на неговите странствия. Когато през 1703 г. в Унгария и Трансилвания избухва въстанието на Ференц Ракоци и настанените в Алвинц чипровчани са принудени да бягат от напредващите бунтовнически войски, Пейкич най-напред намира подслон при някогашния си познайник генерал Рабутен, а подир това приема поканата да се присъедини към францисканския орден и постъпва като послушник. Но само няколко месеца по-късно променя намеренията си, оставя расото и се отправя към Италия. Пристига във Венеция точно в дните, когато

²¹³ Archivio Storico della Sacra Congregazione de Propaganda Fide, Acta, vol. 70 (1700), стр. 294.

неговият по-раншен покровител Винченцо Матевич, приорът на Дома на катехумените, напуска този свят и през пролетта на 1705 г. е избран да заеме неговото място.

Съгласно правилника на Дома на катехумените, приорът, който трябва да е мирски свещеник на не по-малко от 40 години, има като основно задължение провеждането на религиозно обучение сред подготвящите се да приемат кръщение катехумени. Обикновено приорът е този, който извършва светото кръщение (освен в редки случаи, когато то се извършва от патриарха на Венеция), като преди това е длъжен да се увери, че пристъпващите към кръщението са готови, както и искрено желаещи да приемат тайнството. След като са кръстени и преди да напуснат Дома на катехумените, за неофитите настъпва моментът на мистагогията, когато – отново от приора – им се обясняват тайнствата на изповедта, причастието и миропомазанието²¹⁴. Конкретни данни относно дейността на Пейкич като приор ни дава Административният и сметководен архив на Дома. Установен е например точният брой на извършените от българския мисионер кръщения – 53, като за приблизително половината от тези петдесет и трима новокръстени се знае, че са обърнали се към християнството мюсюлмани.²¹⁵ В същия архив откриваме и датата (9 април 1709 г.), на която Пейкич официално се оттегля от поста си и „по заповед на Конгрегацията за разпространение на вярата се завръща в своята мисия“. Заминавайки от Венеция, след различни колебания Пейкич отива в Пеща, където остава до лятото на 1711 г., приет да живее в манастира на доминиканците, в замяна на което помага в тяхната енория.

На 15 октомври през същата 1711 г. българският мисионер пише от град Печ – епископско седалище, административен и културен център на средновековното южно-унгарско графство Бараня – и съобщава, че му е поверена грижата за шест енории в околните села. В писмо от август 1716 г. вече се подписва като каноник на Печката катедрала. Пребиваването му в Печ продължава до 1718 г., когато поради конфликт с местния епископ Пейкич избягва във Виена, от Виена – отново в Унгария, от Унгария – в Хърватия, като междуременно се отказва от канониката си. През следващите две години – до

²¹⁴ Относно правилника на Дома на катехумените вж. стр. 80-83 в посветената на тази институция монография на P.I. Zorattini, *I nomi degli altri. Conversioni a Venezia e nel Friuli Veneto in età moderna*, Firenze: Olschki, 2008.

²¹⁵ Пак там, стр. 135, 137.

началото на 1720 г. – служи като енорийски свещеник в Дева, най-вероятно в тамошната българска емигрантска община. През 1720 г. католическият епископ на Трансилвания Георги Мартонфи го изпраща като свещеник на възстановяващата се българска колония в Алвинц. Пейкич остава в Алвинц до 1725 г., когато братята от Българската францисканска провинция получават енорията и той трябва да я напусне, и отново да тръгне на път в търсене на служба, а ако позволи случаят – и на тих пристан след дългите години странствания. Известно е, че 1728 г. той е избран за каноник на катедралния храм на наскоро (и за кратко) освободения от османска власт Белград, но едва ли някога встъпва в тази служба. От писмата му от този период става ясно, че прекарва сетните години от живота си във Виена. Последните новини от Пейкич са от ранната пролет на 1730 г. Не са известни датата и обстоятелствата около смъртта му. Годината най-вероятно е 1730 или най-късно 1731²¹⁶.

II. Съчинения

Кръстьо Пейкич е автор на четири полемико-богословски съчинения, посветени на традиционни теми от интерконфесионалната полемика, всички те публикувани през последните петнадесет години от живота на му. В три от тях се обсъжда въпросът за разделението между Източната и Западната църкви, както и възможностите и условията за тяхното възсъединяване; това са: *Огледало на истината между Източната и Западната църкви (Zarcalo istine med Carkve Istočne i Zapadnje*, Венеция 1716) на „илирийски“ (т.е. южнославянски) език; латинският, разширен вариант на същото съчинение (*Speculum veritatis inter Orientalem et Occidentalem Ecclesias refulgens*, Венеция 1725) и *Съгласие на православните източни и западни отци ... (Concordia orthodoxorum Patrum orientalium et occidentalium ...*, Търнава 1730). *Мохамеданинът обучен в съгласие с Корана на Христовия закон (Mahometanus in lege Christi, Alcorano suffragante, instructus*, Търнава 1717) е единственото съчинение на Пейкич, посветено на полемиката с исляма. Най-напред ще се спра на него, а след това ще разгледам съвместно трите тематично свързани книги, посветени на доктриналните различия между православие и католицизма.

²¹⁶ За по-детайлна биография на нашия автор, както и за точни отправки към цитираните документи, бихме насочили читателя към публикацията И. Манова, „Кръстьо Пейкич (1666-1730) и Мохамеданина, обучен в съгласие с Корана според Христовия закон (1717) – за автора и книгата“, *Архив за средновековна философия и култура*, 18 (2012), стр. 193-235.

Мохамеданинът излиза в Търнава (днес в Словакия, а по онова време важен културен и университетски център в Унгария) през 1717 г., в разгара на поредната война срещу Османската империя. Ето защо в писмото-посвещение, придружаващо книгата, Пейкич се обръща към наскоро възкачили се на трона император Карл VI²¹⁷, в чието лице вижда „защитник на цялото Христово паство“ и го призовава да осъществи мисията, към която по всичко личи, че е призван – да прогони „мохамеданското суеверие“ вън от Европа. Пейкич заявява готовността си да вземе участие в бойния поход, сражавайки се на духовния фронт с духовния меч на своето разобличаващо грешките на „мохамеданската секта“ съчинение в ръка²¹⁸. По-нататък, в следващия писмото-посвещение предговор към книгата, Пейкич съобщава, че тя е плод на мисионерския му опит и че е замислена да служи на католическите мисионери, развиващи дейността си сред мюсюлмани. За да убеди читателите си в полезността ѝ, разказва следното:

Използвал съм това изкуство за убеждаване на мюсюлмани в Херманопол в Трансилвания²¹⁹, където често присъстваха турци, пратени по работа от пашата, управител на Тимишоара²²⁰, и след това във Венеция от 1705 до 1709 г., където изпълнявах длъжността на приор на Дома на катехумените, като почти всеки ден излагах основанията за вярата (*motiva credibilitatis*), които излагам в тази малка книжка, и моят опит ме научи, че този е най-подходящият начин за отстраняване на грешките от умовете на мюсюлманите и за постепенното вливане в тях на единствено спасителното учение на Христос, нашия Господ. (*Мохамеданинът...*, стр. 2.)

От авторовото свидетелство научаваме кога и къде Пейкич се е упражнявал в „изкуството за убеждаване на мюсюлмани“. То ни насочва също и към това да определим къде е най-вероятно книгата да е получила разпространение и/или намерила приложение. От една страна, от нея може да са имали нужда духовните пастири на населението, живеещо в политически нестабилните територии

²¹⁷ Карл VI заема имперския трон през 1711 г., след края на краткото царуване на по-големия му брат Йозеф I (1705-1711), наследил трона от техния баща Леополд.

²¹⁸ Подобна стилизация на автора като воин на християнската вяра е „общо място“ в анти-ислямската полемична литература.

²¹⁹ Хераманопол (лат.) или Херманщад (нем.), е днешният град Сибиу в Румъния.

²²⁰ През периода, за който се отнася разказът на Пейкич (1700-1703 г.), Тимишоара се намира в границите на Османската империя; градът е превзет от Хабсбургите през 1726 г.

присъединени към империята на Хабсбургите по силата на мирните договори от 1699 и 1718 г. От друга страна, книгата е можела да бъде полезна като наръчник за обучението на възпитаниците на Дома на катехумените във Венеция. Нещо повече, може дори да се допусне, че *Мохамеданинът*, представлява документ за вида и съдържанието на религиозното обучение провеждано в Дома на катехумените, за което иначе не притежаваме конкретни свидетелства.

В тази връзка е важно да се подчертае, че анализът на структурата и съдържанието на *Мохамеданина* показва, че основният извор за изложението на католическата доктрина в него е *Римският катехизис*, публикуван през 1566 г. по инициатива и с одобрението на отците на Тридентския събор (1545-1563). Нещо повече, съвсем точно би било да се каже, че книгата на Пейкич представлява една кратка версия на това официално изложение на католическата доктрина, адаптирана съобразно нуждите на мисионерите, работещи сред мюсюлмани. Интерес представлява също и въпросът за това, откъде Пейкич е почерпил познанията си върху Корана, „етнографските“ си познания върху определни обичаи, практикувани от мюсюлманите, както и ориентацията си сред основните положения от вековната полемика между исляма и християнството. Оказва се, че и тук нашият автор разчита на един основен извор – известното *Опровержение на Корана (Prodromus ad refutationem Alcorani)*, на Лудовико Марачи²²¹. Що се отнася до съдържанието и стила на *Мохамеданина*, тук няма да се спирам на тях, тъй като съм ги описала подробно другаде²²². Сега нека преминем към другите съчинения на Пейкич, посветени на доктриналните различия между православие и католицизма.

²²¹ Лудовико Марачи (1612-1700) е личен изповедник на папа Инокентий XI и дългогодишен преподавател по арабски език в университета *La Sapienza* в Рим. Той е без съмнение най-изявеният арабист на седемнадесетото столетие. Известен е преди всичко с това, че подготвя печатно издание на Корана, снабдено с обяснителни бележки, коментар и латински превод. Това издание е публикувано през 1698 г. в печатницата на Семинарията в Падуа: Ludovicus Marraccius, *Alcorani textus universus [...] appositis unicuique capiti notis, atque refutatione...*, 2 voll., Patavii, Ex Typographia Seminarii, 1698. То включва също така и *Опровержението на Корана*, излязло самостоятелно няколко години по-рано в Рим: Id., *Prodromus ad refutationem Alcorani*, 4 voll., Romae, Typis Sac. Cong. de Prop. Fide, 1691. Латинските цитати на текстове от Корана в *Мохамеданина* следват дума по дума превода на цитати, които Марачи привежда в своето *Опровержение на Корана*, за да ги коментира. В по-късния пълен латински превод, придружаващ изданието на свещената книга на исляма, същите пасажии показват различия спрямо по-ранната версия от *Опровержението*.

²²² Вж. Манова, „Кръстьо Пейкич (1666-1730) и *Мохамеданина*...“, както и I. Manova, *An Adaptation of the Roman Catechism for the Religious Education of Muslim Converts to Catholicism: Krastyo Peykich's The Mohammedan Educated in the Law of Christ (1717)*, in A. Prosperi - M. Catto (eds), *Trento and Beyond. The Council, Other Powers, Other Cultures*, Turnhout, Brepols 2016, под печат; Id., „L'ars convincendi Mahometanos: Krastyo Peykich e la Casa dei Catecumeni nella Venezia di inizio Settecento“, *Atti Classe Scienze Morali dell'Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti*, 174 (2016), pp. 127-145.

Огледало на истината между Източната и Западната църкви е неголяма книга, в която накратко е предадена историята на разделението на Църквата²²³. Структурата ѝ обхваща писмо-посвещение до кардиналите от *Propaganda Fide* на латински език и следващи предговор и десет глави на „илрийски“ (на щокавски диалект). Съдържанието на писмото-посвещение може да се обобщи в няколко пункта. В стари времена, захваща Пейкич своята история, Източната църква била майка на също толкова *martyres, virgines, confessores, doctoresque christianis*, колкото и Западната. Уви, в онази далечна епоха тя вече била и лоно на многобройни ереси, които обаче Западна църква успявала тутакси да изкорени. Ала нямало лек срещу злото на гордостта – Източната римска империя владеела почти целия познат тогава свят и Източната църква престанала да се подчинява на Римския престол. А когато Източната империя била завладяна от османците, „Гръцката“ църква – според справедливото Божие наказание – също паднала в плен. По-нататък обаче авторът припомня, че „Източната църква“ не е само „гръцка“. Напротив, в епохата, в която той твори, през 18 век, тя е не толкова гръцка, а „илирийска“, или както бихме казали днес, славянска, доколкото към нея принадлежат много славяноезични (*idiomate utentes Illyro*) народи. Ето защо Пейкич пише книгата си на езика на своите братя славяни – за да научат те откъде са били откъснати и къде са очаквани да се завърнат.

Най-ранният епизод, включен от Пейкич в хрониката на изпадането на Източната църква в схизма, е IV Вселенски събор, проведен през 451 г. в Халкидон. В хода на разказа си той проследява етапите на все по-задълбочаващото се разделение на Църквата, два от които според него са от първостепенна важност за по-нататъшната история. Цели две глави са посветени на събитията около така наречената Фотиева схизма, когато за пръв път е поставен въпросът относно *filioque*, т.е. латинската добавка към Никео-Константинополския Символ на вярата²²⁴. Пейкич отделя значително внимание и на перипетиите при

²²³ За разлика от *Mahometanus* и *Concordia*, *Зарцало истине* (и латинският му вариант *Speculum veritatis*) е подробно проучено. В следната статия съм обобщила изследванията на български и чуждестранни изследователи върху това съчинение: „*Illyrico caractere, ac idiomate*: философската и богословската лексика в *Огледало на истината* (1716) на Кръстьо Пейкич“, *Български философски преглед*, 3 (2013), стр. 62-80. Вж. също I. Manova, *An Eighteenth-Century Project for Conversion of Southern Slavs to Catholicism: Krastyo Peykich's Zarcalo istine (1716)*, в L. Nicholas - A. Riedl - S. Zavorský (eds), *Themes of Polemical Theology Across Early Modern Literary Genres*, Cambridge Scholars Publishing, 2016, pp. 147-164.

²²⁴ Полемиката на патриарх Фотий против латинската добавка към Символа на вярата осигурява набор от теми и аргументи, който се превръща в образец за по-късните православни полемисти. – Срвн. Г. Капривев, *Византийската философия. Четири центъра на синтеза*, София: Изток-Запад, 2011², стр. 243-247.

провеждането на Фераро-Флорентинския събор – от подготовките за него през 1437 г. до приключването му на 6 юли 1439 г. Разказва относно пътуването на гръцката делегация по море до Венеция и оттам до Ферара, както и относно пренасянето на заседанията от столицата на херцозите Д'Есте в столицата на Медичите. Предава протичането на най-важните съборни сесии, част от съдържанието на дискусиите и отделни пасажи от словата произнесени от говорителите на двете страни: Марк Евгеник, митрополит на Ефес и Висарион, митрополит на Никеа, от едната страна, и кардинал Джулиано Чезарини и Хуан от Торквемада, от другата. В края на този разказ Пейкич прилага дълъг около една страница цитат от *Декрета* на събора. Цитатът съдържа в превод от латински точните дефиниции на доктрините, по които е достигнато съгласие в резултат от обсъжданията. В последната десета глава на *Огледало на истината* католическото учение по спорните въпроси е подкрепено с цитати от Светото Писание и гръцките Отци.

В заключителната глава на *Огледалото* Пейкич разглежда четирите католически доктрини, чието изповядване от средата на 15 в. насетне е считано от Папството за необходимо и достатъчно условие за възсъединяването на Църквата: изхождането на Св. Дух и от Отца, и от Сина; универсалния примат на папата; съществуването на чистилицето и употребата на безквасен хляб при евхаристията. Тези четири доктринални положения, така както са формулирани в Декрета на Фераро-Флорентинския събор, стават основа за всички по-нататъшни опити на Рим да привлече към себе си православните църкви. Прочутата уния от Брест (1596) и тази от Алба Юлия (1698) са изготвени по модела на Флорентинската. Този факт дава на Пейкич основание да постави доктриналните въпроси, разрешени – според убеждението му – по време на Флорентинския събор, в центъра на провежданата от него полемика с православието.

В действителност само малка част от *Огледало на истината* е посветено изключително на четирите основни доктринални различия между двете църкви. Съчиниението представлява по-скоро една „хроника на схизмата“, която проследява отделните етапи от разрушаването единството на Църквата и достига до момента на неговото възстановяване, настъпило с Фераро-Флорентинския събор. Пейкич вярва, че това възстановяване е окончателно, че на този събор различията веднъж-завинаги са преодолени, противоречията – разрешени и че всъщност не съществуват основания за по-нататъшни разисквания. Държейки

Декрета от Флоренция в ръка, неговите православни братя би трябвало просто да пристъпят и да се завърнат към истината, от която са се отклонили – опитва се да ни убеди авторът – не толкова по верски съображения, колкото поради превратностите на съдбата. Ето защо той не се спира подробно на догматичните въпроси, а предпочита стратегията на проследяването на историческите събития. С помощта на този разказ той се надява да разкрие пред очите на всеки, който не е „сляп или твърдоглаво упорит“, че „причината за църковното разединение са гърците, а причина за единството – латиняните“²²⁵.

В латинския вариант на *Огледало на истината*, *Speculum veritatis*, който е не просто превод на *Zarcalo istine*, но също и обновена и значително разширена негова версия²²⁶, доктриналната десета глава е разработена много по-подобрено; дотолкова, че обемът ѝ нараства от 20 на повече от 100 страници. Може да се предположи, че междуременно нашият автор се е убедил, че не е достатъчно да се разкаже историята на схизмата, за да се разкрие истината пред очите на вярващите, а е нужно католическата доктрина да се изложи и защити по-детайлно и по-решително.

Следващата публикация на Пейкич е стъпка в същата посока; тя предлага още по-задълбочено и аргументирано обсъждане на въпроса за изхождението на Св. Дух. Пълното заглавие на книгата е „Съгласие на православните източни и западни Отци, свършено споделящи една и съща истина относно изхождението на Св. Дух и от двамата [Бог Отец и Бог Син]: избрано из коментарите на константинополския патриарх Генадий“ (*Concordia orthodoxorum patrum orientalium et occidentalium in eadem veritate, de Spiritus Sancti processione ab utroque, adamussim convenientium: ex commentarijs Gennadij Patriarchae Constantinopolitani excerpta*). Тя представлява преработена версия на първата глава на една *Apologia quinque capitum decreti Synodi Florentinae* („Защита на петте точки на *Декрета* на Флорентинския събор“) ²²⁷, за която Пейкич, както впрочем всичките му съвременници, вярва, че е написана от Генадий II (Георгий Схолар). След смъртта на Марк Евгеник (единственият участник на Фрераро-Флорентинския събор, който не подписва унията) през 1444 г. Георгий Схолар оглавява антиуниатската

²²⁵ *Зарцало истине*, стр. 18.

²²⁶ Разликите между двете версии – както съдържателните, така и формалните – са описани от J. Turčinović, *Misionar Podunavlja Krsto Pejkić (1665-1731)*, Zagreb: Kršanska sadašnjost, 1973, стр. 114-116.

²²⁷ В този трактат спорните точки са пет, а не четири, защото въпросът за съществуването на чистилицето е разгледан отделно от този за светците, блажено съзерцаващи Бога в отвъдното.

партия във Византия, а по-късно под името Генадий II става и първият Константинополски патриарх под османска власт. Ето защо Пейкич счита свидетелството на „Генадиевата“ *Апология* за изключително силен довод в подкрепа на унията – като последната дума на водача на антиуниатите, който в края на живота си прозрял и признал валидността на събора от Ферара-Флоренция и правотата на неговите дефиниции. Приписваното на Георгий Схолар авторство на този трактат обаче, макар и общопризнато по времето на нашия автор (и до 1733 г.), всъщност е само легенда. Действителният автор на съчинението е Йосиф, епископ на Метон (1429?-1500), който през известен период от живота си принадлежал на интелектуалния кръг около кардинал Висарион.²²⁸ *Concordia* е последното публикувано съчинение на Пейкич. Тя излиза през 1730 г. и още през същата година получава и второ издание, в един том заедно с второто издание на *Speculum veritatis*.

В заключение остана да кажем, че измежду четирите съчинения на Кръстьо Пейкич най-интересна е съдбата на най-ранното – *Zarcalo istine*. Важно е да се подчертае, че *Zarcalo istine* е първата книга, посветена на контроверзията между Католическата и Православната църкви, изобщо някога писана на „илирийски“ (през разглежданата епоха, общо наименование на южнославянските диалекти) език²²⁹. Пейкичевото *Zarcalo istine* заема важно място в историята на хърватската литература, само че дълго време става дума за едно „подземно“, неявино постижение. През 1745 г. текстът на съчинението е отпечатан във Венеция под различно заглавие (*Ukazanje istine među Carkvom istočnom i zapadnom*) и без никакво позоваване на името на Кръстьо Пейкич. Тази езикова редакция с латинска транскрипция е дело на хърватския францисканец Степан Бадрич, който я публикува от свое име. *Ukazagnie Istine* намира много добър прием и е преиздавано многократно до 1898 г. включително, а истинското авторство на текста е установено едва през 1888 г.²³⁰

²²⁸ Вж. М. Candal, „La *Apologia* del Plusiadeno a favor del Concilio de Florencia“, *Orientalia Christiana periodica*, 21 (1955), стр. 36-57; позовавам се на стр. 38.

²²⁹ Turčinović, *Misionar Podunavlja*, стр. 138.

²³⁰ Turčinović, *Misionar Podunavlja*, стр. 145. За историята на изданията на *Ukazagnie Istine*, вж. пак там, стр. 149.